

SIGNIFICATIVA RECUPERACIÓ D'UNS LLIBRES DE LA BIBLIOTECA DE SANTA CATERINA, DESPRÉS DE CENT CINQUANTA ANYS

Al Palau del Governador (s. XVIII), de la Ciutadella de Barcelona, que avui és l'immoble del Parlament català, i a les seves golfes, jeien oblidats uns pilots de llibres que s'havien anat materialment consumint. Joan Ainaud de Lasarte, president de la Junta de Museus de la Ciutat, que fa ben pocs anys concedí la medalla d'or al Dr. Manuel Trens en el seu llit de mort, en pogué i degué disposar en desembarassar d'objectes aquell immoble, que durant uns quaranta anys —entre Parlament i Parlament català— havia estat destinat a Museu d'Art Modern. Llavors l'erudit doctor Joan Ainaud, després d'examinar els llibres i fer-se càrrec del seu contingut, pensà restablir-los a l'Església i noblement els posà en mans del doctor Josep Mª Martí Bonet. Voldria encara remarcar que els germans Ainaud de Lasarte, abans de la formació universitària, havien rebut la formació fonamental humana a l'Institut Escola, i que ja el pare llur, en Manuel Ainaud, al front de la Comissió de Cultura a l'Ajuntament de Barcelona, des dels anys de la Mancomunitat, i per tant de primers de segle, fou un gran protector de l'ensenyament català, i per ell Pere Vergés fou posat al front de la fundació i direcció de l'Escola del Mar damunt la platja de la Barceloneta. En el seu nou mandat, rere la Dictadura, quan la dissolució dels jesuïtes (1932) proveí que llurs col·legis, Casp, Rosselló, Sarrià..., fossin recollits, respectats i conservats, i mentre la veritable xarxa d'escoles de l'Escola Nova Unificada eren cadascuna titulades amb noms de figures de la nostra cultura, les escoles dels Pares Jesuïtes no reberen altre nom que el de la seva designació local esmentada. No menys vull recordar que Pere Vergés era home d'esquerres, però profundament i sentidament cristià, que havia cercat el contacte i la seva formació al costat dels grans homes de la nostra Església catalana, Llovera, Carreras, Clascar, Cardó, Rovira —avui monjo a Saint Wandrille de Fontanelle, a la Normandia—, Trens, Jarque... Una vegada més la força de l'Església radica a no casar-se

amb cap partit. Llavors té cristians que no imposen res, però exemplaritzen des de tots llocs, i la veneren.

En aquest lot de llibres trobem dos incunables, sis edicions del començ del s. XVI, una altra d'aquest mateix segle ja avançat, cinc manuscrits del mateix s. XVI. Tota la resta pertany als ss. XVII i XVIII. Les obres esmentades són les següents: una obra de divulgació canònic-pastoral del s. XIV, destinada a clergues; la *Summa* moral de sant Antoni de Florència; un sermonari homilètic i una obra de postil·les bíbliques, de fra Albert de Pàdua; unes homilies de les dominiques de l'any de Pere de Covarrúbies, O. P.; del s. XVI presenten interès dos comentaris exegetics, un sobre l'Apocalipsi, molt extens; l'altre de Joan 13-18, el sermó de sobretaula del sant Sopar. Per l'autor, que ens roman desconegut, no afirmaria segur que fos de les dates en què fou copiat (1580), pot portar però un parentiu amb l'obra complutense entorn d'Arias Montano. Del mateix s. XVI hi ha obres que traslluen encara tot l'humanisme valencià (c. 1555): arts epistolàries i altres temes estilístics, i unes *Orationes* de Vicent Blasi, cardenal Garcia, de València, de poc després, pronunciades a Roma en exèquies d'importants personatges romans de llavors. Totes aquestes obres són fonamentalment en llatí.

* * *

El primer que sorprèn és el percentatge aclaparador d'obres que vénen al convent de Santa Caterina de Barcelona a través del convent de Sant Domènec de València: més d'un 80%. En la relació que dóna el canonge Gaietà Barraquer del fons de més valor, en descriure la biblioteca de Santa Caterina, ja podem constatar aquesta direcció de la cultura. Això ens ha obligat a aprofundir en l'estudi de les relacions entre la València del seu segle d'or (mitjan s. XV a mitjan s. XVI) i la Barcelona, llavors depauperada i decadent que els estudis de Vicens i Vives, Pierre Vilar i Joan Reglà ens han donat a conèixer. Evident que des dels reconeguts grans bisbes valencians del s. XVI, Tomàs de Villanueva, Francesc de Navarra, Martín de Ayala i Joan de Ribera († 1611), s'ha accentuat una superioritat de la Universitat de València en molts aspectes. Aquesta alça, recolzant un intens contra-reformisme i un retorn a l'escolàstica i revifalla del tomisme, es va projectant als dos segles a què pertanyen la majoria dels nostres llibres. Això no lleva que sovint alguns altres dels llibres detecten tanmateix certs corrents criptògams: una molt bona veta escripturista, un seriós planteig de metodologia teològica, una afecció per la teologia positiva, un sentit despert per a l'economia i línia històric-salvífica a través de les dues Aliances i les sis Edats, un intens sentir de l'Església com a misteri i, finalment, uns corrents místics que ens recorden quelcom els «alumbrados». Pensem que poden procedir de l'escola dels jesuïtes de Gandia, escola que ja ha assenyalat el P. Miquel Batllori.

* * *

És evident que ens contradiem quan, d'una banda, admetem aquests dos segles com a decadència per a nosaltres, i d'altra banda confonem la voluntat política i la resistència heroica i a tota prova d'un poble amb el seu redreç cultural i lingüístic. Aquest vindrà a partir de la Renaixença. En decadència es comprendrà doncs la nostra dependència cultural dels valencians a partir d'aquell segle d'or llur, el declivi del qual coincideix amb llur plegament a l'avassalladora cultura castellana en plena florida. Llavors comprendrem com més d'un 60% d'aquests manuscrits siguin en llatí, un 40% siguin en castellà, una obra en italià i que en català sols ens vingui algun sermó escadusser. No dubto, però, que els nombrosos sermons d'aquests dos segles (XVII i XVIII), que és el que més abunda, més d'una vintena, utilitzats pels predicadors dominicans i fins d'altres ordes, en comunió de béns pastorals, duts aquí, en la pràctica aconseguirien sovint, per més que no sempre, el degut doblatge al català. Xoca veure sermons i homilies «de Tempore» en llatí, ço que demostra que eren destinats a ser predicats a la Sala Capítular o refetor del convent, a ús intern de la comunitat, que vivia intensament les celebracions litúrgiques.

* * *

D'altra banda, si hom atén a la procedència per convents, es fa verificable com prop de 80 volums procedeixen dels dominicans de Barcelona, i per tant del convent de Santa Caterina; una vintena, dels jesuïtes, per tant, N.D. de Betlem i St. Jaume de Cordelles. Tots d'abans de la dissolució (1767). La minsa resta es reparteix entre trinitaris descalços (Liceu), franciscans o caputxins (Santa Madrona-Rambla), mínims (Orfeó Català), agustins descalços (Santa Mònica), i potser Sant Josep (carmelitans-Rambla).

Pel s. XVIII les coses resten ja més clares, si prenem en compte que ja en 1717, amb la fundació de la Universitat de Cervera, resten suprimides totes les vuit universitats catalanes; llavors no té res de particular que els ordes resolguin recórrer per a la formació dels seus membres a la de València. Majorment quan en 1767 ve la dissolució dels jesuïtes i el consegüent col·lapse en teologia i fins filosofia a Cervera.

* * *

I ara ve que hom es demana: A què venen tants manuscrits, la immensa majoria, en segles ja moderns que coneixen la impremta? No s'ho preguntaria un erudit. Aquest sap prou bé que en tot el que va de segle i ja ben poc abans, s'han succeït diferents mitjans copiadors: litografia, velògraf, ciclostil, fotocòpia, offset... Abans de tot això l'únic mitjà era la impremta. No tots els llibres, però, podien tenir fàcilment una edició quan calgués i per a un de sol. En el fons s'esdevé encara així avui. D'aquí la recerca d'aquests altres mitjans per a fins universitaris i escolars. Llavors és quan

es remarca una superioritat i avantatge de mitjans culturals i difusius a l'abast dels convents i els ordes. Bastarà que un professor o superior mani a un estudiant o novici que li'n faci una còpia, costi els mesos que costi. Així, en mans de l'amanuense constatem unes dades interessantíssimes. Aquestes còpies de textos solen començar caient l'estiu o començant el curs i solen finir en doblar la vinent primavera. Alguna vegada s'hi succeeix més d'un amanuense. Presenten un singular interès els colofons que hi veiem escrits al final. Hi comprovem l'estudiant que respira d'haver acabat, en dona religioses gràcies i surt llavors si és dominicà o jesuïta, i sovint invoca els patrons i sants locals: Vicent Ferrer, Tomàs de Villanueva, Pere Pasqual o Pasqual Baylon, Joan de Ribera, Lluís Bertran... Aquí tenim alhora: la data, l'orde i la localitat. A voltes hi va el nom de l'autor, del professor, i fins de l'alumne o copista devot. Algunes vegades transpira una insinuació o comentari, com aquest en argot valencià: «No és corral», «com si diguéssim», i «no és escàs!», quan ho troben prolix («rotllo»). Més singular és que en alguns textos del s. XVI apareixen notes i balanços del lloguer en anys successius a diferents estudiants per haver fet ús del text, alguna volta acompanyat de la manutenció o companatge a satisfer. Aquí és on es deixa remarcar bé que a València mateix, tractant-se del s. XVI, aquestes notes vénen en català. Al s. XVII i en avant, si no vénen en llatí, vénen en castellà sempre. S'ha passat a la privatització de l'idioma.

Per on, ultra l'interès que aquests llibres presenten per a estudis de disciplines eclesiàstiques, presenten no res menys un gran interès per a la positiva avaluació dels estudis de la llengua, de la història cultural, per a les relacions interculturals amb València, i per al nivell cultural dels frares i el que el seu saber i nivell comunicava al poble, el mateix a València que a Barcelona. També és d'utilitat veure llur aportació a la Universitat i a la seva «ratio studiorum», comprovar les tendències d'escola, el tipus de polèmica escolàstica i el nivell de l'ensenyament eclesiàstic en els ordes, i fins en el civil. Encara que a nivell simplement mitjà, hi constatem la presència de textos de física —que sovint és metafísica aristotèlica de la natura, «Cosmologia»— matemàtiques, astronomia, geografia i fins medicina. També en el terreny pastoral veiem el nivell, continguts i objectius de la predicació, i com la pietat, indistintament, a València com a Catalunya i a l'Aragó, presenta una sòlida i llarga arrel de segles abans de la unitat dels Reis Catòlics. «El Roser» (Misteris de la fe i fe en els misteris) i «El Santíssim Sagrament» («La Minerva») són vàlids, es prediquen i es viuen en tots els països on, llavors, i per alguns d'ells també ara, els clergues són saludats com a «mossens», és a dir en els antics països de la Corona d'Aragó. No s'ha estudiat què trobaríem encara en comú, més enllà de les Illes, amb Sardenya, Sicília i altres indrets en aquest aspecte, com també al Llenguadoc.

Des del punt de vista de les ciències eclesiàstiques hi transpira molt sovint la controvèrsia «De Auxiliis» amb les dues tendències. Hi ha tractats ben específics i transcendents, però de ple domini ulterior, com el «De Voluntate Dei», «De visione Dei», «Disputationes de fide», més propis de Facultat que de Seminari. El conjunt de textos de teologia i filosofia és el més nombrós, àdhuc que els sermonaris, i dóna testimoni d'una certa rigidesa contra-reformista, escolàstica i tomista, ço que ens diu l'ambient oficial que predomina en el s. XVII i fins al s. XVIII. Malgrat tot, ultra els corrents criptògams que ja hem esmentat, hi ha dos o tres tractats sobre el misteri de l'eucaristia i algun altre tema, que per llur solidesa, documentació i construcció deixen francament sorprès. Hi ha encara dues obres que ens han despertat l'interès d'una trobada. Una és l'informe-proposició del regalista Melchor de Macanaz —del qual entre els manuscrits d'aquesta Biblioteca Episcopal ja obrava un altre manuscrit—, assessorant Felip V com deu afrontar i tractar els problemes de l'Església i del clericat. És curiós que rebati la Inquisició a sols efectes regalistes. No hi té res en contra si es torna instrument del monarca. Per on veiem com la Inquisició, de moment indòcil a Felip V, en molts aspectes no havia de ser tan impopular de moment que feia causa comuna amb Catalunya i el poble, i obeïa altres furs que el merament reial. L'altra obra és un dens manuscrit dels monjos de Poblet on aborden des del punt de vista moral i jurídic el problema de la tortura. D'una manera sorprenent en uns dies en què els drets de la veritat, de la institució, passaven per davant dels de la persona, el tractat s'emplaça totalment contrari a la tortura, i significativament va adreçat als frares de Santa Caterina, on hi havia els que tenien al seu càrrec la Inquisició i hi custodiaven l'arxiu corresponent. Tal volta esporàdicament pertangué a aquest arxiu perdut. Es fa remarcable la data: 1706, anys de l'abadiat de Francesc Dorda, després bisbe de Solsona i persona tan odiosa a Felip V, que el féu saltar de la seva seu i anà a passar els darrers dies com a humil monjo a Poblet.

* * *

Fent ara un balanç d'aquestes obres direm que hi comptem 25 sermonaris, un manual de predicació i dos homiliaris impresos. Els llibres impresos —encloent-hi aquests dos— són nou: dos de final s. XV, sis de començ del s. XVI, i un de més de mitjan s. XVI, que transcriuen: una obra del s. XIII, una del s. XIV, quatre del s. XV, i tres del s. XVI.

Pel contingut, hi ha dues obres de metodologia teològica, i quatre de teologia fonamental. Dotze obres de Sagrada Escriptura, quatre d'elles del s. XVI, i una adaptació del «De Doctrina Christiana» de sant Agustí.

27 obres de teologia dogmàtica, 13 d'elles atenyen en alguna direcció la controvèrsia «De Auxiliis». Quatre obres dogmàtiques són del s. XVI.

20 obres de teologia moral, cinc versen sobre el «Probabilisme».

14 obres de filosofia, la majoria de lògica i ontologia (filosofia natural).

Dos tractats d'estilística i un que conté «orationes». Tots tres del s.

XVI. Dos toms de teologia espiritual amb deu obres (ss. XVI, XVII i XVIII).

Tres escrits de temes eclesiològics. Quatre obres contenint dret canònic i dues obres, dret civil i natural.

Dues de litúrgia.

I, a nivell d'ensenyament mitjà, quatre obres contenint: física, matemàtiques, astronomia, geografia i medicina.

No intentem ser estrictes, ja que alguna obra és ambivalent, d'altres cal desprendre'n la part corresponent perquè s'ho val.

No hem fet més que donar concisament alguns aspectes del nostre estudi sobre aquest lot de 99 toms o còdexs, la gran majoria manuscrits, i que en total contenen 140 obres. La informació de qualificació amb unes 17 dades de cadascuna d'aquestes obres ocupa unes 280 pàgines, més 26 pàgines d'estudi genèric i introductori. El Dr. Josep M. Martí Bonet ha manifestat el seu propòsit de fer publicar aquest informe que considera de viu interès.

Salvador MISSER